

چکیده

هدف از این مقاله، بررسی تأثیر تغییرات تنش کولمب ناشی از زمین‌لرزه 20 اردیبهشت 1376 قائن - بیرجند، بر نتایج به دست آمده از مدل آماری وابسته به زمان (زمان - وابسته) در رخداد زمین‌لرزه‌های آینده در قسمتی از شرق ایران است. در این مطالعه، با به کارگیری مدل فیزیکی وابسته به زمان¹ (BPT)، با در نظر گرفتن هردو اثرات دائمی و گذرای تغییرات تنش کولمب، احتمال شرطی بازگشت زلزله برای 10، 30 و 50 سال آینده در هر گسل محاسبه شده است. نتایج نشان می‌دهد که تغییرات تنش کولمب ناشی از زمین‌لرزه 20 اردیبهشت 1376 قائن - بیرجند، باعث تغییر در احتمال رخداد زمین‌لرزه‌های آینده در برخی گسل‌های منطقه می‌شود. به طوری که در نظر گرفتن تغییرات تنش کولمب باعث تغییر در احتمال وقوع زلزله روی گسل دشت بیاض شرقی و غربی شده است، در حالی که تأثیری در احتمال وقوع حوادث در گسل طبس و فردوس نداشته است.

کلمات کلیدی: تغییرات تنش کولمب، BPT، مدل زمان وابسته، احتمال شرطی، شرق ایران

بررسی تأثیر تغییرات تنش کولمب بر مدل‌های زمان وابسته در شرق ایران

سمیرا سرخوندی

دانشجوی ارشد زلزله، دانشکده مهندسی عمران، دانشگاه تهران

حمید زعفرانی (نویسنده مسؤول)

دانشیار پژوهشکده زلزله‌شناسی، پژوهشگاه بین‌المللی زلزله‌شناسی و مهندسی زلزله

E-mail: h.zafarani@iiees.ac.ir

عباس قلندرزاده

دانشیار دانشکده مهندسی عمران، دانشگاه تهران

1- مقدمه

ژاپن را مورد بررسی قرار دادند و نشان دادند در نظر گرفتن تغییرات تنش ناشی از زلزله کوبه باعث افزایش در احتمال زلزله‌های آینده در منطقه شده است. پارسونز و همکاران [2] احتمال وقوع زلزله‌های آینده با در نظر گرفتن تغییرات تنش کولمب ناشی از زلزله 17 اوت 1999 از میت $M_w = 7/4$ برای دریای مرمره و شهر استانبول را محاسبه کردند و به این نتیجه رسیدند که در نظر گرفتن تغییرات تنش ناشی از زلزله 1999 از میت احتمال وقوع زلزله را در مناطق مورد بررسی افزایش داده است. کنسول و همکاران [3] احتمال وقوع زلزله را در ایتالیا، بر اساس مدل آماری وابسته به زمان و مدل فیزیکی (به منظور محاسبه تغییرات تنش کولمب) مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که در نظر گرفتن تأثیر تغییرات تنش کولمب و به کارگیری یک مدل وابسته به زمان، به طور قابل توجهی بر روی احتمال وقوع تأثیر می‌گذارد، به طوری که برای بسیاری از منابع (چشمه‌های لرزه‌زا) احتمال وقوع زلزله افزایش می‌یابد و در مقابل در منابع دیگری، اندکی کاهش پیدا می‌کند. در ایران، تاکنون مطالعه خاصی بر روی نحوه استفاده از نتایج تغییر تنش کولمب بر

بشر از دیرباز با پدیده‌های مخرب طبیعی از جمله پدیده زلزله روبه‌رو بوده و همواره درصدد اعلام هشدار قبل از رخداد این پدیده و مشخص کردن مکان، زمان، میزان احتمال وقوع و شدت زلزله احتمالی، بوده است. از طرفی عامل تنش در پوسته‌ی زمین به عنوان یکی از عوامل اصلی است که در پیش‌بینی احتمال وقوع زمین‌لرزه‌ها تأثیر می‌گذارد. در سال‌های اخیر، اثر متقابل گسل‌ها به وسیله تغییر تنش استاتیک کولمب محاسبه می‌شود و اثر تغییر تنش، بر روی زمان رویداد زمین‌لرزه‌های آینده به صورت تغییر در احتمال آن‌ها مطرح می‌شود. بنابراین برای تعیین مناسب احتمال رخدادهای آینده، بایستی اثر تغییرات تنش ایجاد شده ناشی از زلزله‌های پیشین، به نحو مناسبی بر احتمال وقوع حوادث آینده لحاظ گردد. از این رو، بررسی تأثیر تغییرات تنش کولمب بر احتمالات تعیین شده حائز اهمیت است. مطالعات بسیاری در جهان این موضوع را مورد بررسی قرار داده‌اند، از جمله: تودا و همکاران [1] در قسمتی از مطالعات خود تأثیر تغییرات تنش ناشی از زلزله کوبه با $M_w = 6/9$ در سال 1995 را بر احتمال زلزله‌های آینده در

منابع لرزه‌ای منطقه استفاده شده است. تابع توزیع BPT بر اساس دو پارامتر میانگین زمان بازگشت مورد انتظار (T_r)، ضریب تغییرات (α) زمان بین رویدادها (نسبت انحراف معیار زمان بین رویدادها به میانگین آن‌ها) بیان می‌شود [7]. این تابع توزیع به صورت رابطه زیر بیان شده است:

$$f(t, T_r, \alpha) = (T_r / 2\pi\alpha^2 t^3)^{1/2} \times \exp\left\{-\frac{(t - T_r)^2}{2T_r\alpha^2 t}\right\} \quad (1)$$

برای یک چرخه‌ی زلزله‌ی کاملاً تناوبی⁴ مقدار ضریب تغییرات برابر با صفر است. در یک لرزه‌خیزی کاملاً تصادفی (بدون هیچ الگو) این ضریب برابر با یک خواهد شد؛ که در این صورت فرآیند از الگوی پواسونی پیروی می‌کند. وقوع زلزله در قالب خوشه‌ای⁵ نیز، باعث ایجاد ضریب تغییرات بزرگ‌تر از یک خواهد شد. در واقع، این پارامتر شرح می‌دهد چگونه یک زلزله مشخصه می‌تواند به طور تصادفی یا تناوبی بر روی یک گسل رخ دهد. در این مطالعه، محاسبات بر اساس ضریب تغییرات 0/5 و 0/75 انجام گرفته است [8].

بر اساس نظر کار گروه احتمالات زلزله کالیفرنیا می‌توان احتمال وقوع یک رویداد مشخصه در فاصله زمانی t و $t + Dt$ را طبق رابطه زیر محاسبه کرد [9]:

$$P(t \leq T < t + Dt | T > t) = \int_t^{t+Dt} f(T) dT / (1 - F(t)) \quad (2)$$

در رابطه فوق، $F(t)$ تابع احتمال تجمعی است.

در مدل‌های تکرار، فرض می‌شود وقوع یک زمین‌لرزه بر وقوع زمین‌لرزه‌های بعدی منطقه تأثیر نمی‌گذارد؛ اما در شرایط واقعی، منابع لرزه‌ای ممکن است روی یکدیگر اثر بگذارند؛ بنابراین باید اثر زمین‌لرزه‌های منطقه در محاسبه احتمال وقوع زمین‌لرزه‌های آینده در گسل‌های منطقه لحاظ شود. اثر متقابل گسل‌ها با محاسبه تغییرات تنش استاتیک کولمب یا تابع شکست کولمب در گسل مورد نظر، ناشی از زلزله‌های رخ داده در منطقه مطابق با رابطه زیر تعیین می‌شود [10]:

$$DCFF = D\tau - \mu' D\sigma \quad (3)$$

در این رابطه، $D\tau$ تغییرات تنش برشی استاتیک بر روی

روی احتمال وقوع زلزله‌های آینده صورت نگرفته است. با توجه به اهمیت موضوع در این مطالعه، منطقه شرق ایران محدود به مختصات چهار گوشه 32 تا 35 درجه شمالی و 56 تا 61 درجه شرقی در نظر گرفته شده است. با استفاده از تابع توزیع وابسته به زمان براونی (BPT) احتمال وقوع زلزله در 10، 30 و 50 سال آینده با شروع از سال 2015 در گسل‌های فعال منطقه محاسبه شده و در محاسبات هر دو اثر گذرا و ماندگار تغییرات تنش کولمب ناشی از زمین‌لرزه 20 اردیبهشت 1376 قائن - بیرجند در نظر گرفته شده است و در آخر تأثیر تغییرات تنش بر احتمالات، مورد بررسی قرار گرفته است.

2- روش پژوهش

به منظور در نظر گرفتن زمان سپری شده از آخرین زلزله بزرگ یا مشخصه و زمان بین رویدادها و خارج شدن از حالت متداول مدل‌های احتمالاتی، مدل‌های وابسته به زمان ارائه شد. این مدل‌های احتمالاتی که مدل‌های تکرار² نیز خوانده می‌شوند، به منظور برآورد احتمالات وابسته به زمان بلندمدت زمین‌لرزه بعدی در گسل خاص و یا یک قطعه گسل که در آن زمین‌لرزه‌های بزرگی در فاصله‌های زمانی تقریباً منظم اتفاق افتاده است، استفاده می‌شود. در این مدل‌ها، فرض بر این است که زمان بین زمین‌لرزه‌های بزرگ یا مشخصه³ متوالی (زمان بین رویدادها و یا فواصل زمان‌های بازگشت) از یک توزیع آماری خاص پیروی می‌کنند. تعدادی از توابع توزیع نظیر گوسی، وایل، لگاریتم نرمال و گاما برای محاسبه احتمالات شرطی استفاده شده است (به عنوان مثال [4-5]). این توابع توزیع تنها ریشه تجربی دارند. اخیراً مدل احتمالاتی براونی (BPT) بر اساس مدل فیزیکی ساده از چرخه زلزله‌ها، به عنوان جایگزین مدل‌های تجربی دیگر، ارائه شده است. برخلاف تمام مدل‌های احتمالاتی وابسته به زمان، این تابع توزیع به خاصیت فیزیکی رفتار گسل وابسته است [6]. به منظور محاسبه احتمالات، بایستی یک تابع چگالی احتمال برای نمایش توزیع زمان بین رویدادهای متوالی در هر گسل و برخی از پارامترهای پایه مدل، انتخاب شود. در این مطالعه، از مدل احتمالاتی وابسته به زمان BPT برای نشان دادن توزیع احتمالاتی زمین‌لرزه‌ها روی

پیدا می‌کند و دچار زوال نمی‌شود.

اثر گذرای تنش به‌عنوان تغییر در نرخ مورد انتظار رویدادهای قطعه گسل موردنظر بیان می‌شود که این موضوع برای نشان دادن وقوع زمین‌لرزه‌ها به‌عنوان یک فرآیند پواسونی با نرخ غیر ثابت مناسب است. با استفاده از این موضوع، می‌توان احتمال وقوع یک زمین‌لرزه در فاصله زمانی t و $t + Dt$ مطابق با رابطه زیر محاسبه کرد:

$$P(t \leq T < t + Dt) = 1 - \exp\left(-\int_t^{t+Dt} R(t) dt\right) = 1 - \exp(-N) \quad (7)$$

در معادله فوق، $R(t)$ نرخ لرزه‌خیزی برای یک گام تنش و N تعداد زلزله‌های مورد انتظار در فاصله زمانی t و $t + Dt$ است [12]. با محاسبه انتگرال برای یک گام تنش، مقدار N محاسبه می‌شود.

3- داده‌ها و نتایج

در این مطالعه، منطقه شرق ایران محدود به مختصات چهار گوشه 32 تا 35 درجه شمالی و 56 تا 61 درجه شرقی مطابق با شکل (1) در نظر گرفته شد. همچنین، زمین‌لرزه‌های با بزرگای گشتاوری بزرگ‌تر و مساوی 6 این منطقه، از سال 1968 مطابق با جدول (1) در نظر گرفته شد. چهار منبع لرزه‌ای دشت بیاض شرقی، دشت بیاض غربی، طبس، فردوس مورد بررسی خاص قرار گرفت. با استفاده از اطلاعات جدول (1) و نرم‌افزار 3.3 Coulomb تغییرات تنش کولمب ناشی از زمین‌لرزه 20 اردیبهشت 1376 در طول گسل‌های دشت بیاض، طبس و فردوس مطابق با شکل‌های (2) تا (5) محاسبه شده است. حداکثر تغییرات تنش کولمب در طول هر گسل مطابق با جدول (3) ارائه شده است. در الگوریتم این محاسبات، زمین مانند یک نیم فضای الاستیک یکنواخت فرض می‌شود. در مدلسازی گسل‌های منطقه به دلیل اینکه جزئیاتی مانند شکل گسل و توزیع لغزش در دسترس نیست، همانند بسیاری از مطالعات [4، 19] گسل مستطیل شکل با توزیع تنش یکنواخت فرض شده است.

صفحات شکست (در جهت لغزش مثبت در نظر گرفته می‌شود)، μ' ضریب اصطکاک مؤثر و DC تغییرات تنش نرمال استاتیک (در کشش مثبت در نظر گرفته می‌شود). همانند بسیاری از مطالعات در جهان، ضریب اصطکاک مؤثر برابر با 0/4 در نظر گرفته شده است (به‌عنوان مثال: [1، 2، 3، 10]).

در نظر گرفتن اثر دائمی تغییرات تنش کولمب در احتمالات لرزه‌ای به دو روش زیر لحاظ می‌شود:

1- اصلاح زمان سپری شده از آخرین زمین‌لرزه مشخصه که مطابق با رابطه زیر بیان می‌شود:

$$t' = t + DCFF / \sigma \quad (4)$$

2- اصلاح متوسط زمان بازگشت مورد انتظار که به‌صورت رابطه زیر بیان می‌شود:

$$T'_r = T_r - DCFF / \sigma \quad (5)$$

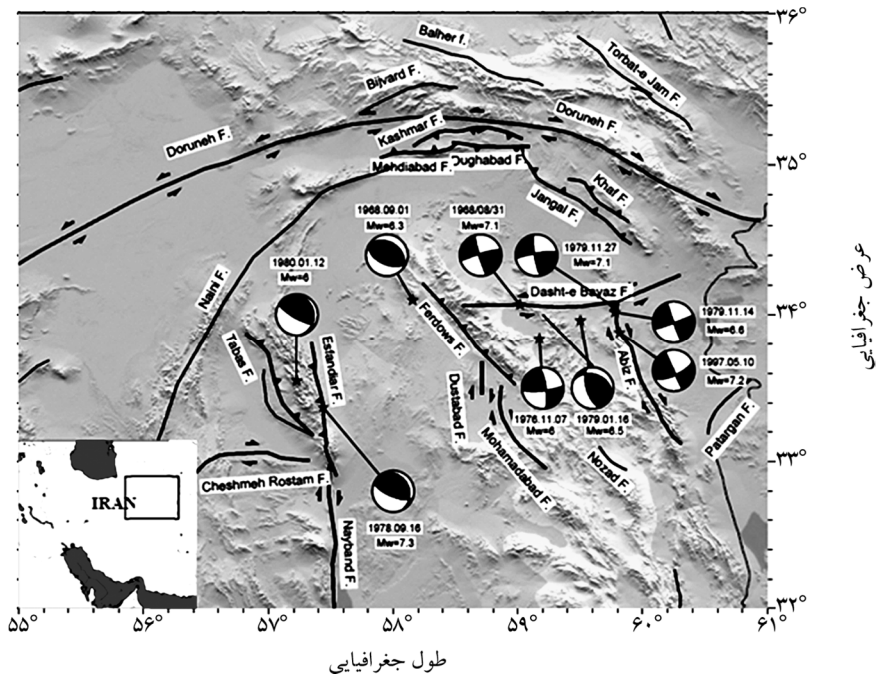
هر دو روش نتایج مشابهی را ارائه می‌دهند، اما روش دوم برای یک گام تنش تغییرات بیشتری را در احتمالات نتیجه می‌دهد [11]. در این مطالعه محاسبات بر اساس اصلاح زمان سپری شده از آخرین زمین‌لرزه انجام شده است.

اثر گذرا ناشی از خواص رئولوژیکی لغزش گسل‌ها باید در احتمالات لرزه‌ای در نظر گرفته شود. استفاده از قانون اصطکاک ساختاری دیتریچ [12] برای یک گروه نامحدود از گسل‌ها، منجر به بیان نرخ لرزه‌خیزی به‌عنوان تابعی از زمان پس از تغییر ناگهانی یک گام تنش می‌شود. نرخ لرزه‌خیزی به‌صورت تابعی از زمان، مطابق با رابطه زیر بیان می‌شود:

$$R(t) = R_0 / \{[\exp(-DCFF / A\sigma) - 1] \exp(t/t_a) + 1\} \quad (6)$$

در رابطه فوق، R_0 میزان لرزه‌خیزی قبل از تغییر تنش، A پارامتر بدون بعد ساختار گسل، σ تنش نرمال فعال در گسل و t_a مدت زمان مؤثر پس‌لرزه‌ها (مدت زمانی که طول می‌کشد که نرخ لرزه‌خیزی به نرخ لرزه‌خیزی اولیه برسد) است [12].

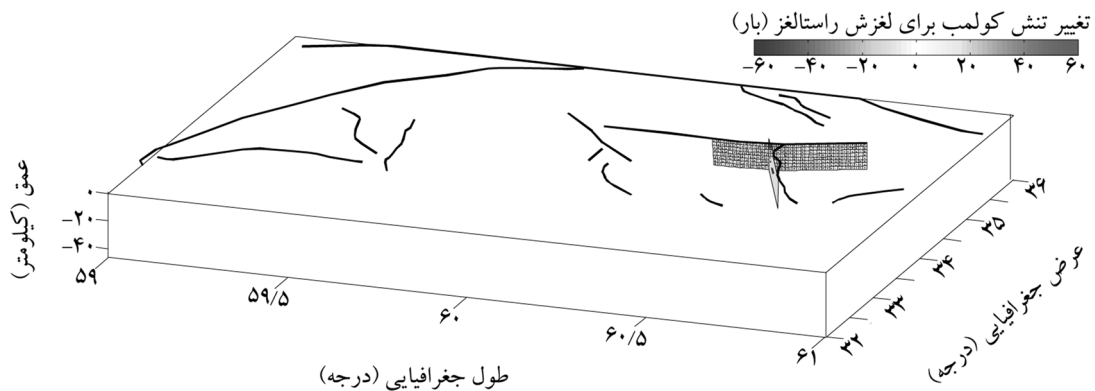
بعد از هر گام تنش، اثر گذرا نسبت به اثر دائمی بیشتر افزایش می‌یابد و با سرعت کاهش پیدا می‌کند. این در حالی است که اثر دائمی تنش به‌صورت خطی نسبت به زمان افزایش

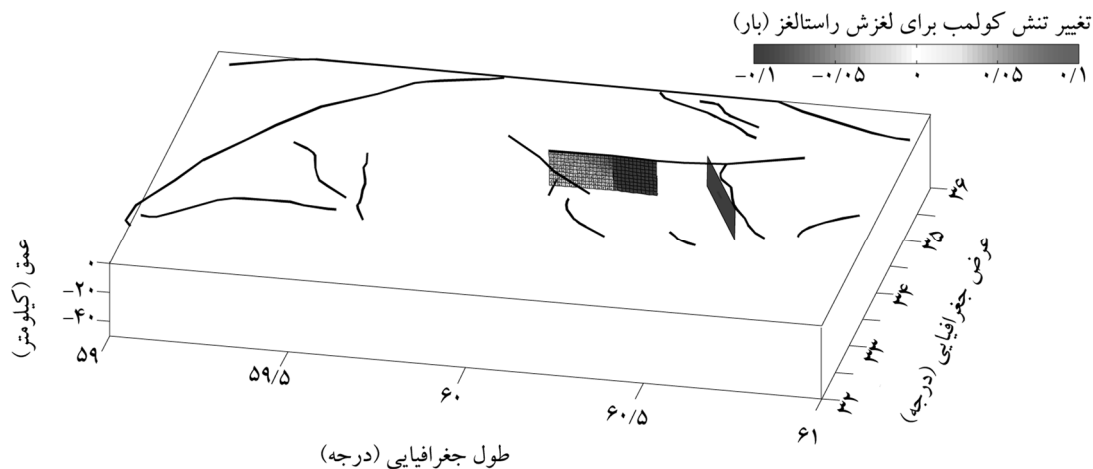
شکل (1): منطقه مورد مطالعه. منطقه شرق ایران محدود به مختصات چهارگوشه 32 تا 35 درجه شمالی و 56 تا 61 درجه شرقی.

جدول (1): پارامترهای زلزله‌های دستگاهی در منطقه شرق ایران در این مطالعه. مختصات رومرکز از مطالعه واکر و همکاران گرفته شده است [13].

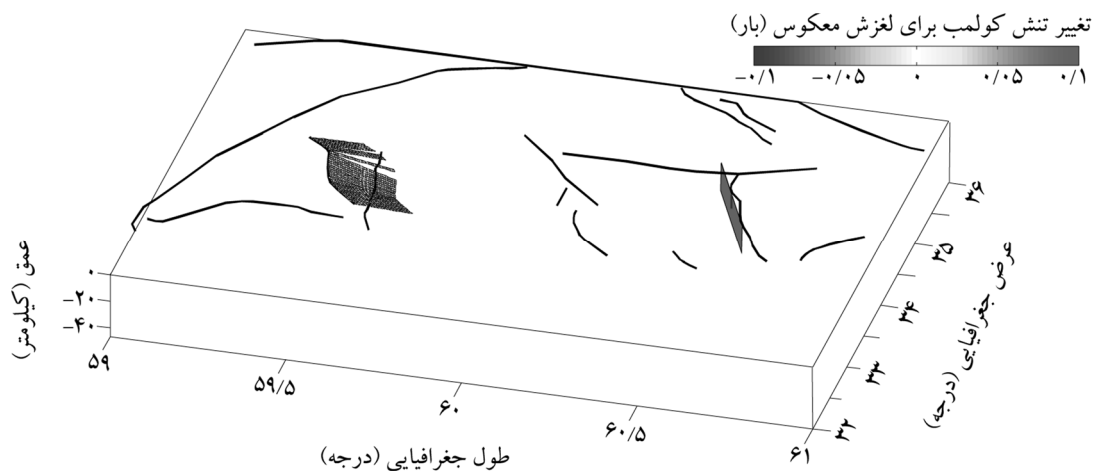
مرجع	منبع لوزه‌ای	سازوکار	ریک	شیب	امتداد	بزرگا (Mw)	عمق (km)	مختصات رومرکز		تاریخ
								عرض	طول	
[14]	دشت بیاض غربی	امتدادلغز	5	84	254	7/1	17	34/068	59/018	1968/08/31
[14]	فردوس	معکوس	85	54	115	6/3	9	34/099	58/155	1968/09/01
[15]	طیس	معکوس	125	25	330	7/3	10	33/370	57/440	1978/09/16
[16]	قائن	معکوس	46	34	293	6/5	11	33/961	59/501	1979/01/16
[16]	آبیز	امتدادلغز	-177	89	160	6/6	10	34/017	59/780	1979/11/14
[14]	دشت بیاض شرقی	امتدادلغز	8	82	261	7/1	8	34/056	59/769	1979/11/27
[17]	طیس	معکوس	137	20	348	6	14	33/550	57/230	1980/01/12
[18]	آبیز	امتدادلغز	-160	89	156	7/2	13	33/880	59/815	1997/05/10

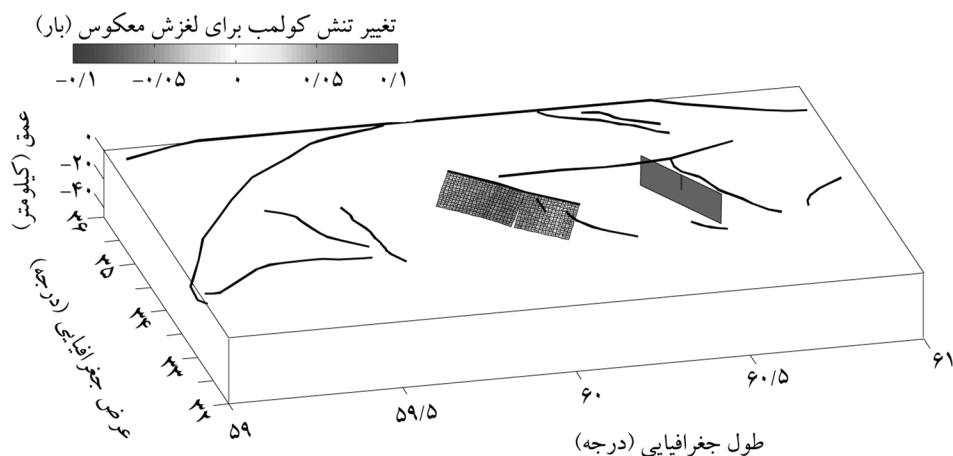
شکل (2): تغییرات تنش کولمب ناشی از زلزله 20 اردیبهشت 1376 قائن - بیرجند. صفحه گسل دشت بیاض شرقی با فرض سازوکار امتدادلغز به عنوان گسل گیرنده در نظر گرفته شده است. حداکثر تنش در طول صفحه این گسل برابر با 50/76 بار حساب شده است.

شکل (3): تغییرات تنش کولمب ناشی از زلزله 20 اردیبهشت 1376 قائن - بیرجند. صفحه گسل دشت بیاض غربی با فرض سازوکار امتداد لغز به‌عنوان گسل گیرنده در نظر گرفته شده است. حداکثر تنش بر روی صفحه این گسل برابر با 0/0140 - بار حساب شده است.

شکل (4): تغییرات تنش کولمب ناشی از زلزله 20 اردیبهشت 1376 قائن - بیرجند. صفحه گسل طبس با فرض سازوکار معکوس به‌عنوان گسل گیرنده در نظر گرفته شده است. حداکثر تنش بر روی صفحه این گسل برابر با 0/0149 بار محاسبه شده است.

شکل (5): تغییرات تنش کولمب ناشی از زلزله 20 اردیبهشت 1376 قائن - بیرجند. صفحه گسل فردوس با فرض سازوکار معکوس به‌عنوان گسل گیرنده در نظر گرفته شده است. حداکثر تنش بر روی صفحه این گسل برابر با 0/0513 بار محاسبه شده است.

زمان بازگشت زمین لرزه برابر با عکس نرخ سالانه تعیین می شود. در نهایت متوسط زمان بازگشت زمین لرزه در هر منبع لرزه ای مطابق با جدول (2) تعیین شده است.

جدول (2): متوسط زمان بازگشت زلزله در گسل های منطقه

منبع لرزه ای	متوسط زمان بازگشت (سال)
دشت بیاض غربی	472
دشت بیاض شرقی	472
طیس	2132
فردوس	3067

احتمالات رخداد حوادث آینده با در نظر گرفتن اثر دائمی تغییرات تنش کولمب بر اساس روابط (2) و (4) انجام شده است. انجام این محاسبات، نیازمند اطلاعاتی نظیر زمان سپری شده از آخرین زلزله در هر منبع لرزه ای و نرخ تنش تکتونیک است. خداوردیان و همکاران [22] در بخشی از مطالعات خود مقادیر نرخ کرنش را برای کل فلات ایران محاسبه کردند. با مشخص بودن نرخ کرنش برشی، نرخ تنش تکتونیک از حاصل ضرب نرخ کرنش در مدول برشی (برابر با 32000 مگا پاسکال در نظر گرفته شده است) محاسبه شده است. احتمال رخداد حوادث آینده با در نظر گرفتن اثر گذرا و دائمی تغییرات تنش کولمب مطابق با رابطه (7) محاسبه شد. برای این منظور، باید مقادیر مدت زمان مؤثر پس لرزه ها و $A\sigma$ مشخص باشد. برای محاسبه مدت زمان مؤثر پس لرزه ها از روش به کار گرفته شده توسط پارسونز [2] برای منطقه مرمره ترکیه استفاده شده است. برای این هدف، زلزله های با $M_w \geq 6$ در بازه زمانی 1900-1997 در نظر گرفته شد که در این بازه زمانی، از تلاقی منحنی لرزه خیزی و نرخ لرزه خیزی اولیه، مدت زمان مؤثر پس لرزه ها مطابق با شکل (6)، $11/32$ سال تخمین زده شده است؛ به عبارتی $11/32$ سال طول می کشد که نرخ لرزه خیزی در منطقه به نرخ لرزه خیزی اولیه قبل از زمین لرزه قائن - بیرجند برسد. مقدار $A\sigma$ برای هر منبع لرزه ای با مشخص بودن مدت زمان مؤثر پس لرزه ها و نرخ تنش تکتونیک مطابق با رابطه زیر تعیین شده است [12].

با توجه به اینکه محل و سازوکار زمین لرزه انتخابی بر نتایج تغییرات تنش کولمب تأثیر می گذارد؛ بنابراین بایستی خطای مربوط به این پارامترها در نتایج لحاظ شود. در این مطالعه اطلاعات مربوط به مختصات رومرکز و سازوکار زمین لرزه قائن - بیرجند همان طور که در جدول (1) ذکر شده است به ترتیب از مطالعه واکر و همکاران [13] و بربریان و همکاران [18] گرفته شده است. واکر و همکاران [13] مختصات رومرکز زمین لرزه قائن - بیرجند را با خطای بسیار اندکی از صفحه گسیختگی تعیین کردند؛ بنابراین مختصات رومرکز و اطلاعات زمین لرزه دارای خطای اندکی هستند که نیازی به بررسی تأثیر خطای این پارامترها در مقادیر تغییرات تنش کولمب نیست.

محاسبه احتمالات شرطی به مقادیر متوسط زمان بازگشت زلزله های مشخصه بر اساس داده های تاریخی و دیرینه لرزه شناسی نیاز دارد. داده های تاریخی در منابع لرزه ای موردنظر، در یک بازه زمانی بزرگ تر از میانگین زمان بازگشت و همچنین داده های دیرینه لرزه شناسی در این منابع لرزه ای، در دسترس نیست؛ بنابراین برای هر زمین لرزه بر اساس روش ارائه شده توسط فیلد و همکاران [20] نرخ سالانه ($RateCH$) به صورت رابطه زیر محاسبه شد:

$$RateCH = \mu Av / 10^{1.5M_w + 16.05} \quad (8)$$

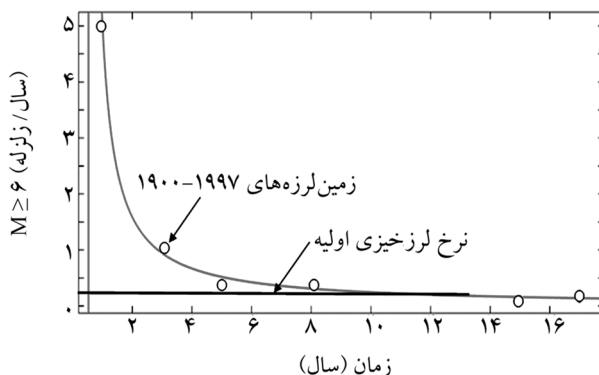
در رابطه فوق، μ مدول برشی (برابر با $3/2 \times 10^4$ مگا پاسکال در نظر گرفته شده است)، A مساحت گسل، v نرخ لغزش و M_w بزرگای مشخصه در هر منبع لرزه ای است [20]. مساحت گسل که به صورت حاصل ضرب طول گسیختگی در عرض گسیختگی تعریف می شود؛ به دلیل عدم دسترسی به مقادیر صریح برای طول و عرض گسیختگی، از روابط تجربی ولز و کاپراسمیت [21] استفاده شد. خداوردیان و همکاران [22] در قسمتی از مطالعات خود، مقادیر نرخ لغزش بلندمدت را در گسل های شناخته شده در فلات ایران ارائه کردند. در شرق ایران سهم خزش کمتر از 30 درصد است لذا محافظه کارانه کل لغزش، لرزه ای فرض شده است. در این مطالعه زمین لرزه با بزرگای گشتاوری بزرگ تر یا مساوی 6 به عنوان زمین لرزه مشخصه در نظر گرفته شده است.

$$t_a = A\sigma / \xi \quad (9)$$

کلیه پارامترهای استفاده شده در محاسبه احتمال رخداد زمین‌لرزه‌های آینده مطابق با جدول (3) در نظر گرفته شد. زمین‌لرزه 20 اردیبهشت 1376 آخرین زمین‌لرزه‌ای است که در گسل آبیز اتفاق افتاده است؛ بنابراین گسل آبیز در محاسبات در نظر گرفته نشد. زلزله 16 ژانویه 1979 را نمی‌توان به هیچ گسلی نسبت داد؛ بنابراین در محاسبات لحاظ نشده است.

نتایج نهایی احتمالات در 10، 30 و 50 سال آینده برای ضریب تغییرات 0/5 و 0/75 در جداول (4) تا (6) نشان داده شده است. احتمال رخداد زمین‌لرزه‌های آینده (P) در گسل‌های منطقه بدون در نظر گرفتن تغییرات تنش، احتمال رخداد (P_mod) با در نظر گرفتن

شکل (6): محاسبه مدت‌زمان مؤثر پس‌لرزه‌ها. زمین‌لرزه‌ها از سال 1900 تا 1997 در منطقه با $M \geq 6$ برحسب زمان، به صورت دایره‌هایی رسم شده است و بهترین منحنی برازش شده بر این داده‌ها، به صورت منحنی قرمز رنگ نمایش داده شده و نرخ لرزه‌خیزی اولیه در این بازه زمانی به صورت خط افقی رسم شده است. از تلاقی خط افقی و منحنی، مدت‌زمان مؤثر برابر با 11/3 سال به دست آمده است.

جدول (3): پارامترهای مورد استفاده در محاسبه احتمالات

منبع لرزه‌ای	آخرین زمین-لرزه	نرخ تنش تکتونیکی (مگا پاسکال/سال)	حداکثر تغییرات تنش کولمب (مگا پاسکال)	متوسط زمان بازگشت (سال)	$A\sigma$ (مگا پاسکال)
دشت بیاض شرقی	1979/11/27	0/0058	5/0760	472/5	0/0658
دشت بیاض غربی	1968/8/31	0/0055	-0/0014	472/5	0/0623
طبس	1978/9/16	0/0016	0/0015	2132/3	0/0176
فردوس	1968/9/01	0/0044	0/0051	3067/8	0/0186

جدول (4): نتایج احتمال رخداد زمین‌لرزه در 10 سال آینده شروع از سال 2015

منبع لرزه‌ای	Δt					
	P_trans(%)		P_mod(%)		P(%)	
	$\alpha = 0/75$	$\alpha = 0/5$	$\alpha = 0/75$	$\alpha = 0/5$	$\alpha = 0/75$	$\alpha = 0/5$
دشت بیاض شرقی	2/903	5/467	2/721	4/701	0/009	0
دشت بیاض غربی	0/049	0	0/050	0	0/054	0
طبس	0	0	0	0	0	0
فردوس	0	0	0	0	0	0

جدول (5): نتایج احتمال رخداد زمین‌لرزه در 30 سال آینده با شروع از سال 2015

منبع لرزه‌ای	Δt					
	P_trans(%)		P_mod(%)		P(%)	
	$\alpha = 0/75$	$\alpha = 0/5$	$\alpha = 0/75$	$\alpha = 0/5$	$\alpha = 0/75$	$\alpha = 0/5$
دشت بیاض شرقی	7/856	14/556	7/928	13/453	0/190	0
دشت بیاض غربی	0/465	0/0026	0/469	0/0027	0/486	0/0029
طبس	0	0	0	0	0	0
فردوس	0	0	0	0	0	0

جدول (6): نتایج احتمال رخداد زمین لرزه در 50 سال آینده با شروع از سال 2015

Δt						منبع لرزه‌ای
P_trans(%)		P_mod(%)		P(%)		
$\alpha = 0/75$	$\alpha = 0/5$	$\alpha = 0/75$	$\alpha = 0/5$	$\alpha = 0/75$	$\alpha = 0/5$	
12/377	22/503	12/839	21/403	0/914	0/011	دشت بیاض شرقی
1/589	0/035	1/600	0/036	1/637	0/038	دشت بیاض غربی
0	0	0	0	0	0	طبس
0	0	0	0	0	0	فردوس

5- نتیجه گیری

زمین لرزه مهم ترین خطر طبیعی است و هر ساله شمار کثیری از جمعیت جهان گرفتار اثرات نامطلوب آن می شوند. با رشد روزافزون مراکز شهری، آسیب پذیری ناشی از پیامدهای زلزله به خصوص در مناطق لرزه خیز رو به گسترش است. در مناطق لرزه خیز هر گونه تصمیم گیری در مورد سازه های جدید و یا سازه های موجود با در نظر گرفتن اثرات زلزله های احتمالی آینده انجام می گیرد که اطلاعات لازم برای این منظور از تحلیل خطر لرزه ای به دست می آید. شرق ایران از لحاظ لرزه زمین ساخت در ناحیه ی لرزه زمین ساخت ایران مرکزی و شرق ایران قرار دارد و تحت تأثیر نیروهای تکتونیکی، نسبتاً فعال می باشد بنابراین سطح بالایی از فعالیت های لرزه ای را نشان می دهد؛ بنابراین جهت کاهش تلفات جانی و اقتصادی و نیز تبعات اجتماعی برآورد قابل اعتمادی از خطر زمین لرزه در این منطقه بر اساس دانش کنونی و آخرین دستاوردها از اهمیت ویژه ای برخوردار است. در نظر گرفتن تأثیر تغییرات تنش ناشی از زلزله های گذشته بر احتمال وقوع زلزله های آینده دارای اهمیت است. ما در این مطالعه، اثرات گذرا و دائمی تغییرات تنش کولمب ناشی از زمین لرزه 20 اردیبهشت 1376 قائن - بیرجند را در مدل احتمالاتی وابسته به زمان مورد بررسی قرار دادیم. برای این منظور ابتدا برای هر یک از گسل های منطقه، حداکثر تغییرات تنش کولمب ناشی از زمین لرزه ی 20 اردیبهشت 1376 قائن - بیرجند با استفاده از نرم افزار 3.3 Coulomb محاسبه شد، سپس احتمال رخداد زمین لرزه ی آینده در 10، 30 و 50 سال آینده با شروع از سال

تأثیر دائمی تغییرات تنش، احتمال رخداد (P_trans) با در نظر گرفتن تأثیر دائمی و گذرای تغییرات تنش انجام شده است.

4- بحث

مقادیر مثبت و منفی برای تغییرات تنش کولمب به ترتیب نشان دهنده ی بارگذاری و باربرداری در سطح گسل می باشد و در نتیجه آن گسل به ترتیب به شکست نزدیک تر و دورتر می شود. با توجه به مقادیر حداکثر تغییرات تنش کولمب در جدول (3)، این مقادیر در گسل های دشت بیاض شرقی، طبس و فردوس مثبت است و در گسل دشت بیاض غربی، این پارامتر دارای مقداری منفی است. در گسل فردوس و گسل طبس به دلیل دور بودن از محل زمین لرزه قائن - بیرجند، تغییرات تنش ایجاد شده در آن ها کمتر بوده و به دلیل اینکه مدت زمان سپری شده در مقایسه با متوسط زمان بازگشت زمین لرزه بر روی این گسل ها کوچک تر است، مقادیر به دست آمده از مدل احتمالاتی بسیار ناچیز و نزدیک به صفر است. در مقابل در گسل دشت بیاض شرقی به دلیل اینکه زمین لرزه قائن - بیرجند در نزدیکی این گسل رخ داده، باعث ایجاد تغییر تنش بالایی در آن شده است. مقدار منفی تغییرات تنش کولمب ایجاد شده در گسل دشت بیاض غربی باعث تأخیر در شکست آن و در نتیجه باعث کاهش نتایج احتمالات با در نظر گرفتن اثر دائمی و مجموع اثر دائمی و گذرا کمتر از نتایج احتمالات بدون در نظر گرفتن تغییرات تنش کولمب شده است و در گسل دشت بیاض شرقی و غربی، با نزدیک شدن زمان سپری شده به متوسط زمان بازگشت زمین لرزه بر روی این گسل ها، مدل احتمالاتی مقادیر بالایی را نشان می دهد.

- earthquakes. *Bull. Seismol. Soc. Am.*, **92**(6), 2233-2250.
8. Yakovlev, G., Turcotte, D.L., Rundle, J.B., and Rundle, P.B. (2006) Simulation-based earthquake recurrence times on the San Andreas fault system. *Bull. Seismol. Soc. Am.*, **96**(6), 1995-2007.
  9. U.S. Geological Survey (1988) *Working Group on California Earthquake Probabilities: Probabilities of Large Earthquake Occurring in California on the San Andreas Fault*. U.S. Geol. Open File Rep, 88-398, 62 pp.
  10. King, G.C.P., Stein, R.S., and Lin, J. (1994) Static stress changes and the triggering earthquakes. *Bull. Seismol. Soc. Am.*, **84**(3), 935-953.
  11. Stein, R., Barka, A., and Dieterich, J. (1997) Progressive failure on the North Anatolian fault since 1939 by earthquake stress triggering. *Geophys. J. Int.*, **128**(3), 594-604.
  12. Dieterich, J. (1994) A constitutive law for rate of earthquake production and its application to earthquake clustering. *J. Geophys. Res.*, **99**(B2), 2601-2618.
  13. Walker, R., Bergman, E.A., Szeliga, W., and Fielding, E.J. (2011) Insights into the 1968-1997 Dasht-e-Bayaz and Zirkuh earthquake sequences, eastern Iran, from calibrated relocations, InSAR and high-resolution satellite imagery. *Geophys. J. Int.*, **187**(3), 1577-1603.
  14. Walker, R. Jackson J. and Baker, C. (2004) Active faulting and seismicity of the Dasht-e-Bayaz region, eastern Iran. *Geophys. J. Int.*, **157**(1), 265-282.
  15. Hartzell, S. and Mendoza, C. (1991) Application of an iterative least-squares waveform inversion of strong-motion and teleseismic records to the 1978 Tabas, Iran, earthquake. *Bull. Seismol. Soc. Am.*, **81**(2), 305-331.
  16. Jackson, J. (2001) Living with earthquakes: know your faults. *J. Earthq. Eng.*, **5**(1), 5-123.
  17. Walker, R. Jackso, J., and Baker, C. (2003) Surface expression of thrust faulting in eastern Iran. *Bull. Seismol. Soc. Am.*, **93**(5), 1679-1687.
  18. 2015 برای دو مقدار $0/5$ و $0/75$ ضریب تغییرات برآورد شد. نتیجه‌ای که می‌توان از این مطالعه گرفت این است که به کارگیری یک مدل احتمالاتی وابسته به زمان و در نظر گرفتن تغییرات تنش ممکن است بر روی احتمال وقوع حوادث در منابع لرزه‌ای منطقه، تأثیر بگذارد؛ به طوری که با در نظر گرفتن تغییرات تنش کولمب:
    - 1- احتمال وقوع حوادث آینده در گسل دشت بیاض شرقی افزایش یافته است.
    - 2- احتمال وقوع زمین‌لرزه‌های آینده در گسل دشت بیاض غربی کاهش پیدا کرده است.
    - 3- احتمال وقوع حوادث آینده در گسل طبس و فردوس تغییر نکرده است.

مراجع

1. Toda, S. (1998) Stress transferred by the 1995 Mw=6.9 Kobe, Japan, shock: Effect on aftershocks and future earthquake probabilities. *J. Geophys. Res.*, **103**(B10), 24543-24565.
2. Parsons, T. (2004) Recalculated probability of $M \geq 7$ earthquakes beneath the Sea of Marmara, Turkey. *J. Geophys. Res.*, **109**(B5), 1-21.
3. Console, R., Murru, M., and Falcone, G. (2010) Perturbation of earthquake probability for interacting faults by static Coulomb stress changes. *J. Seismol.*, **14**(1), 67-77
4. Rikitake, T. (1974) Probability of earthquake occurrence as estimated from crustal strain. *Tectonophysics*, **23**(3), 299-312.
5. Hagiwara, Y. (1974) Probability of earthquake occurrence as obtained from a Weibull distribution analysis of crustal strain. *Tectonophysics*, **23**(3), 313-318.
6. Zöller, G. and Hainzl, S. (2007) Recurrence time distributions of large earthquakes in a stochastic model for coupled fault systems: the role of fault interaction. *Bull. Seismol. Soc. Am.*, **97**(5), 1679-1687.
7. Matthews, M.V., Ellsworth, W.L., and Reasenber, P.A. (2002) A Brownian model for recurrent

Iran: source parameters and surface deformation of the 1978 Tabas and 1968 Ferdows earthquake sequences. *Geophys. J. Int.*, **152**(3), 749-765.

18. Berberian, M. Jackson, J.A. Qorashi, M. Khatib, M.M. Priestley, K. Talebian, M. and Ghafuri-Ashtiani, M. (1999) The 1997 May 10 Zirkuh (Qa'emat) earthquake (Mw 7.2): faulting along the Sistan suture zone of eastern Iran. *Geophys. J. Int.*, **136**(3), 671-694.
19. Akinci, A. Murru, M. Consol, R. Falcone, G., and Pussi, S. (2014) Implications of earthquake recurrence models to the seismic hazard estimates in the marmara region, turkey. *Second European Conference on Earthquake Engineering and Seismology*, Istanbul Aug 25-29.
20. Field, E.H. Johnson, D.D., and Dolan, J.F. (1999) A mutually consistent seismic-hazard source model for Southern California. *Bull. Seismol. Soc. Am.*, **89**(3), 559-578.
21. Wells, D. L. and Coppersmith, K. J. (1994) New empirical relationships among magnitude, rupture length, rupture width, rupture area, and surface displacement. *Bull. Seismol. Soc. Am.*, **84**(4), 974-1002.
22. Khodaverdian, A. Zafarani, H., and Rahimian, M. (2015) Long term Fault slip rates, distributed deformation rates and forecast of seismicity in the Iranian Plateau. *Tectonics*, Accepted.

اصطلاحات فنی

Brownian Passage Time	1- مدل فیزیکی وابسته به زمان
Renewal Model	2- مدل‌های تکرار
Characteristics Earthquakes	3- زمین‌لرزه‌های بزرگ یا مشخصه
Perfectly Periodic Earthquakes	4- چرخه‌ی زلزله‌ی کاملاً تناوبی
Clustered Occurrence	5- قالب خوشه‌ای